

Arch.

EESTI RAHVA MUUSEUM

RAHVATEADUSLIKUD
KÜSIMUSKAVAD

V

RAHVATEADUSLIKKE JA RAHVALUULELISI
KÜSIMUSI

SIHTASUTIS EESTI RAHVA MUUSEUMI VÄLJAANNE
NR. 1

„Postimehe“ trükk, Tartus 1931.

Austatud kodanik!

Juba kahel korral, 1925. ja 1928. a. on E. R. Muuseum Haridusministeeriumi ja kohalikkude Koolivalitsuste lahkkel loal ja vastutulekul pöördunud koolijuhatajate ja koduloo õpetajate poole küsimustega etnograafiliste nähete maateadusliku leviku kohta. Väärtuslik materjal, mis sel teel kokku saadud ja huvitavad tulemused selle materjali põhjal annavad meile julgust ka käesoleva, kolmanda sedalaadi küsimuskavaga uuesti kõigi Vabariigi koolide poole pöörduda, milleks Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumi Koolivalitsus ka seekord oma lahke nõusoleku on annud. Loodame, et see kava ka koolides leiab sama tähelepanelikku vastuvõttu ja armastusega asjasse suhtumist, kui seda eelmistel kordadel oleme näinud.

Ühtlasi teeme teatavaks, et vastuseid meie küsimuskavadele võib nüüdsest peale saata ilma margimaksuta, saates neid lahtises ümbrikus pealkirjaga „Rahvateaduslikud teated“ ja adresseerides: Eesti Rahva Muuseumile, Tartu, postkast 48. Vastavad trükitud etiketid ümbrikutele pealekleepimiseks on siia juurde lisatud. Oleks soovitatav kui vastused kirjutataks koolivihu suurusele (4°) paberile ja ainult ühele küljele. Vastused palume meile saata hiljemalt 1-ks veebruariks 1932.

Lootes, et õpetajaskonnas leidub rohkesti isikuid, kes sooviksid hakata E. R. Muuseumi ja E. Rahvaluule Arhiivi alalisteks kirjasaatjateks, lisame siia juurde vastava üleskutse, mida

vastustega koos palume täidetult tagasi saata. Loodame, et igas koolis mõni õpetajatest nõus on sellist kohustust oma peale võtma ja Muuseumiga alalisse ühendusse jääma, mis Eesti rahvateaduse ja rahvaluule uurimusele oleks suureks soodustuseks.

Vastustes palume tingimata märkida ala (kihelkond, vald, koolipiirkond), mille kohta teated käivad ja kui teatatakse nähetest väljaspool teatud ala, siis see igakord täpsalt tähendada.

Lugupidamisega

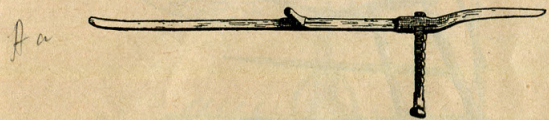
Eesti Rahva Muuseum.

Tartus, oktoobrikuul 1931.

I.

PÕLLUTULUNDUS.

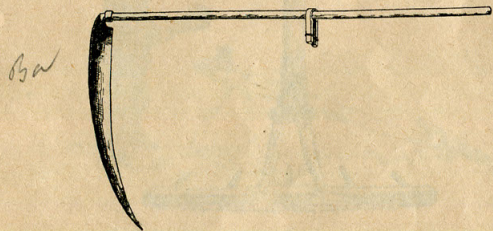
1. **Külv.** Kas viljaseemet külvatakse külvi-
vakast (külmitust) või põllest? Kumb on vanem
viis? Mis kujuline ja mis aineist on külmit?
Kuidas kinnitatakse külmit keha külge? Kas
külmitisel astutakse alati üks jalg ees (kumb?)
või mõlema jalaga vaheldamisi?

Pilt 1. Pulga ja karguga vikat.

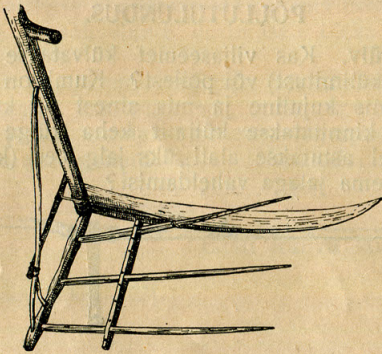
Pilt 2. Kahe pulgaga vikat.

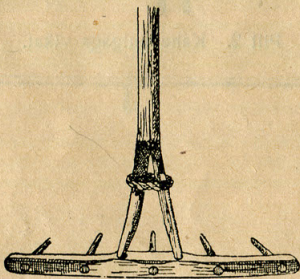
Pilt 3. Ühe pulgaga (paenaldiga) vikat.

2. **Vikat.** Kas vikativars on kahe erisuunas
sissetapitud pulgaga (pilt 1) või kahe samas
suunas sisselastud pulgaga (pilt 2) või ühe ümber-
painutatud pulgaga (pilt 3)? Kas tuntakse loo-

gaga või raamiga (pilt 4) vikateid? Kas kinnitatakse väike luuakene vikativarre alumisse otsa? Milleks? Vikati osade nimetused kohalikus mur-

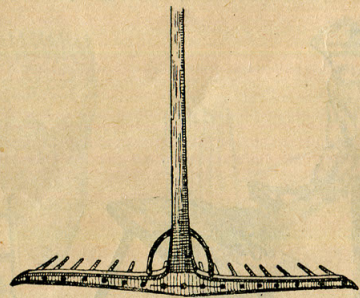
Pilt 4. Raamiga vikat.

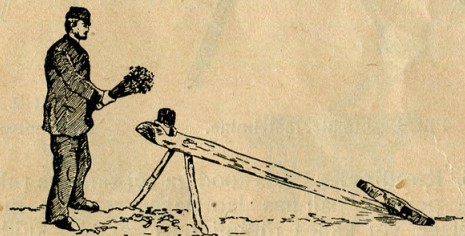
Pilt 5. Hargilise varrega reha.

des? Kuidas kinnitatakse vikat varre külge? Kas käivad kõik niitjad üksteise järel samal kaarel või hakkab igaüks erikohast niitma? Niitja liikumise suund mõlemal juhul (joonistada!)?

3. Reha. Kas rehavars on peapoolt hargikujuliselt lõhestatud (pilt 5) või lõhestamata ja loogaga kinnitatud (pilt 6)? Kas on veel muid varre kinnitamisviise? Rehaosade nimed?

Pilt 6. Loogaga reha.

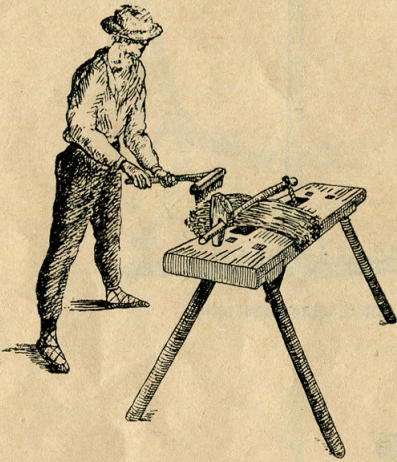

Pilt 7. Linade raatsimine.

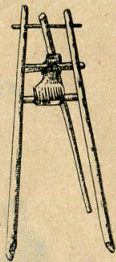
4. Kupardamine. Kas linakuprate raatsimisel raats kinnitatakse pingile ja tõmmatakse linapeo raatsist läbi (pilt 7) või kinnitatakse peod pingile ja tõmmatakse raatsiga (pilt 8) läbi? Kas on veel muid kupardamise viise (vikatiga jne. lõigates)? Milline neist on vanem? Miskuju-

line on raatsimispink (pld. 7—9) ja raats ise (pld. 10—13)?

5. **Pahmas.** Kas tuntakse rehepeksul pahmatallamist inimeste endi poolt? Kas on selleks tarvitatud erilisi jalanõusid (naeltega puukingi jne.)?

Pilt 8. Linade raatsimine.

Pilt 9. Raatsimispink.

6. **Koodipeks.** Kas koodiga või vardaga rukki-rehte pekstes pahmas laotatakse rehealla ringikujuliselt või kahes rööbiti reas või veel kuidagi teisiti (joonis!)? Kas koodiga või vardaga rehepeksmisel takti pidamiseks lauldakse? Laulu sõnad ja viis?

7. **Tarupedajas.** Kas tuntakse metsas kasvava puu (mänd, tamm) sisse õõnestatud pesi mesilaste jaoks? Kuidas neid kutsutakse?

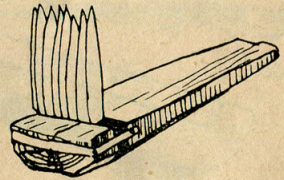
8. **Püügitaru.** Kas tarvitatakse mesilasperede püügiks metsa või aeda puu otsa asetatud väi-

kest mesipuud (kong, kusal)? Millest ta valmistati (puu, koor)?

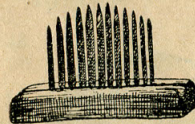
9. **Pakktaru.** Kas tarvitatakse pika kitsa (pilt 14) või lühikese madala suulauaga (pilt 15) pakk-

Pilt 10.

Pilt 11.

Pilt 12.

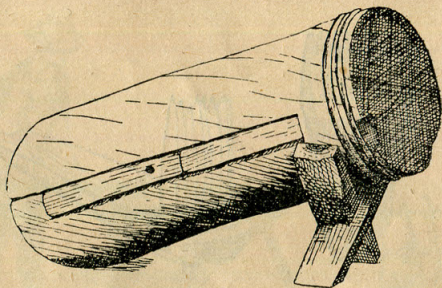
Pilt 13.

mesipuid? Kas mett pakkpuust võetakse alt (suulauast) või pealt (laest)? Kas pakktaru on püsti (pilt 15) või külili ristil (pilt 14)?

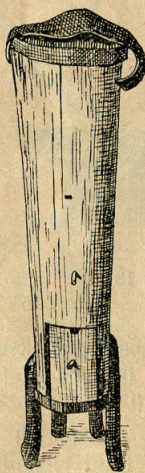
10. **Õlgtaru.** Kas tuntakse sedalaadi õlg-tarusid kui pildil 16? Millal tulid tarvitusele?

KALASTUS JA JAHINDUS.

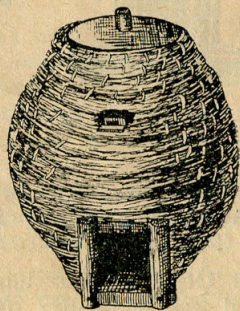
11. **Kubudega püük.** Kas tuntakse kalapüüd-
mist vette lastavate (lepa-) haokubudega, kuhu
kalad poevad sisse? Millal ja missuguseid kalu

Pilt 14. Lamav pakktaru.

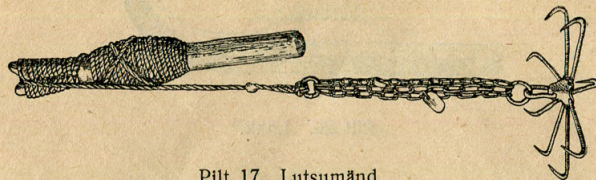
Pilt 15. Seisev pakktaru

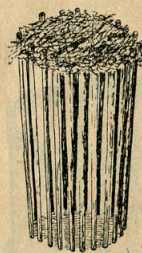
Pilt 16. Õlgtaru.

nii püütakse? Kuidas kinnitatakse kubud põhja?
Kuidas kutsutakse seda püügiviisi?

12. **Lutsumänd.** Kas tarvitatakse pildil 17
kujutatud pudrumäna kujulist õngpüünist? Kui-
das seda nimetatakse?

Pilt 17. Lutsumänd.

Pilt 18. Linnukurn.

Pilt 19. Lohistusaisad.

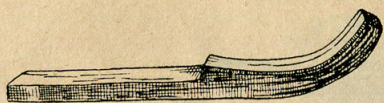
13. **Linnukurn.** Kas tuntakse maapealset var-
badest tehtud linnupüünist (pilt 18). Nimetus?

LIIKUMISABINÕUD.

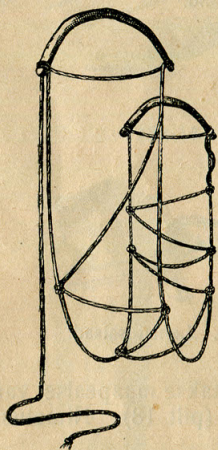
14. **Lohistusaisad.** Kas tuntakse kergema
koorma vedamist hobuse taha seotud aistel nagu
pilt 19? Kuidas neid nimetatakse?

15. **Lükk.** Kas tuntakse puujalast toobri
vedamiseks nagu pildil 20? Nimetus?

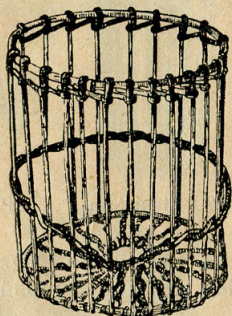
16. **Kandmisriistad.** Kas tarvitatakse õlgede ja põhu kandmiseks kandenõõre nagu pildil 21 või korvi nagu pildil 22? Kuidas kumbkit nimetatakse? Kas korv on vitstest või peergudest?

Pilt 20. Lükk.

Pilt 21. Loogused.

Pilt 22. Põhukorv.

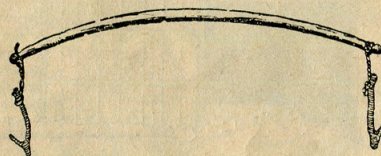
17. **Kaelpuud.** Missuguseid pildidel 23—25 kujutatud kaelpuu tüüpidest on Teie vallas (koolipiirkonnas) tarvitusel? Kas on veel muidki neist erinevaid? Nimetused kohalikus murdes?

SÕOGIMAJANDUS.

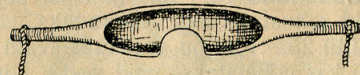
18. **Munad.** Mis abinõusid tarvitatakse lihavõttemunade värvimiseks? Kas tehakse munadele mingisuguseid pealkirju või ilustisi? Kas

Pilt 23. Kaelpuu.

Pilt 24. Kaelpuu.

Pilt 25. Kaelpuu.

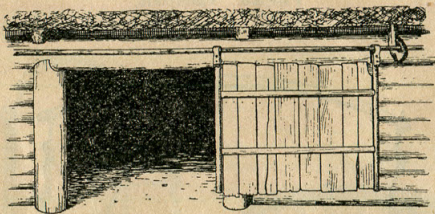
kingitakse paarisarv mune või mittepaaris arv? Missuguste lindude mune tarvitatakse lihavõttemunadena?

19. **Munade korjamine.** Kas korjatakse toiduks mets- või merilindude mune? Missuguste lindude omi? Mis toitu nendest valmistatakse?

20. **Võitegemine.** Kas tuntakse või tunti palja käega võitegemist? Kas tehakse võid ankrus või pudelis loksutades? Kas tuntakse või sulatamist ahjus?

21. **Silguvarras.** Kas tarvitatakse varrast silguküpsetamiseks? Puust või rauast? Nimetus?

22. **Veri.** Kas valmistatakse verega või vereta tanguvorsti? Kumb on vanem? Milliseid muid toite valmistatakse verest? Kas tuntakse veri-vorsti või käki hapendamist?

Pilt 26. Lükatav rehealuse värav.

EHITUSED.

23. **Lükanduksed.** Kas tuntakse seinapinnas rippuvaid rehealuse uksi (lükanduks, lükata-uks) nagu pildil 26. Kas on veel lükata-uid elumaja-uksi, või kas mäletatakse neid veel? Nimetused?

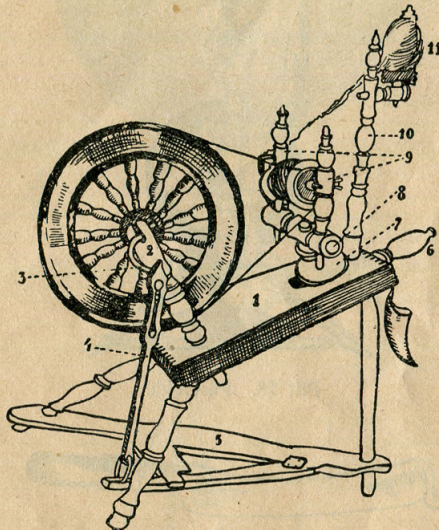
24. **Kaevud.** Missugused kaevud on Teie ümbruskonnas (lahtised või katusega, ümmargused või nelinurksed, seinteta või puu- ehk kivi-seintega)? Kuidas sünnib veevõtmine kaevust (konksuga, kooguga ehk linguga, rattaga jne.)? Soovitav joonis!

25. **Tuulelipp.** Kas tarvitatakse tuulelippu? Kohalik nimetus? Millest valmistatud (puust, plekist j. m.) ja mis kujulised (inime, hobune, kala jne.)? Kas kinnitatakse tuulelipp majaka-tusele või erilise varda otsa?

TÖÖ- JA TALITUSRIISTAD.

26. **Vokid.** Kumb vokitüüp (pildid 27 ja 28) on Teil tarvitusel? Kumb on vanem? Voki ja osade nimetused?

27. **Taimevärvid.** Missuguseid metsataimi (kas varsi, lehti või juuri) tarvitatakse veel koduseks

Pilt 27. Harilik voki.

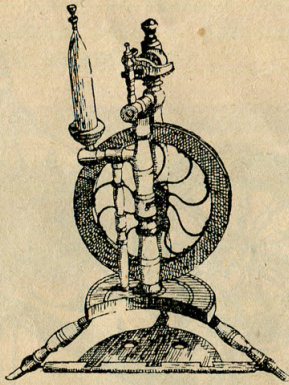
riidevärvimiseks? Missugusele (villasele, linasele) riidele ja kuidas seda toimetatakse?

28. **Kiin.** Kuidas nimetatakse ja milleks tarvitatakse sedalaadi terariista nagu pildil 29?

29. **Kõied.** Kas tarvitatakse õlest, niinest või jõhvist kõisi? Milleks?

30. **Villavakk.** Kas tuntakse õlgedest villa-
vakka nagu pildil 30? Nimetus?

31. **Häll.** Kas tarvitatakse vibuga (pilt 31)
või jalastega (pilt 32) hälle? Kas jalased on
asetatud risti (pilt 32) või pikuti hälli?

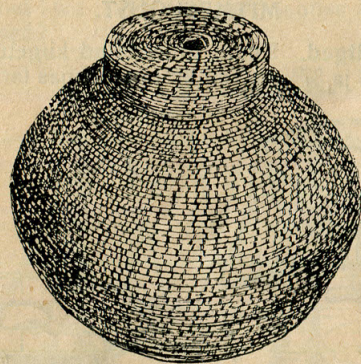
Pilt 28. Püstvokk.

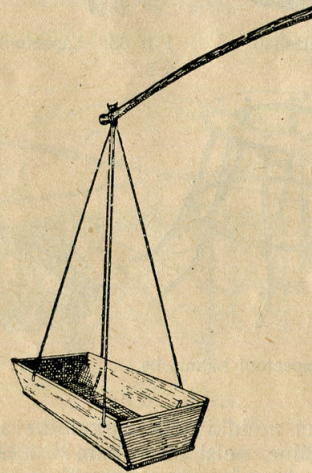
Pilt 29. Kiin.

32. **Lapsetool.** Kas tuntakse auguga toole
väikestele lastele istumiseks (pilt 33) või käima-
õppimiseks (pilt 34)? Kuidas neid nimetatakse?

33. **Panniring.** Kas tuntakse panni alla pan-
davavat ringi nagu pildil 35? Millest valmistatud?
Nimetus?

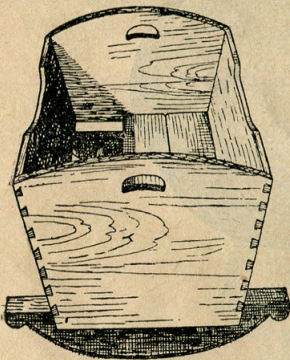
Pilt 30. Villavakk.

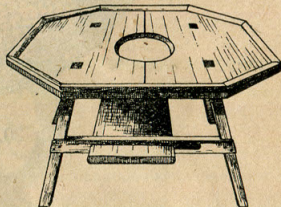
Pilt 31. Vibuhäll.

MITMESUGUST.

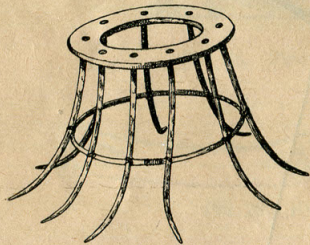
34. **Kiiged.** Kumb siinesitatud kiigetüüpidest (pildid 36 ja 37) on Teil ümbruskonnas tarvitusel?

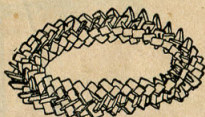
Pilt 32. Jalashäll.

Pilt 33. Lapsetool istumiseks.

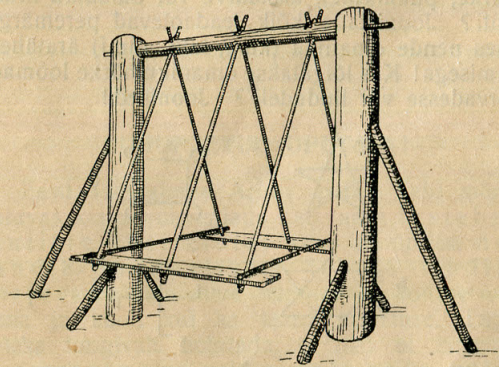
Pilt 34. Lapsetool käimiseks.

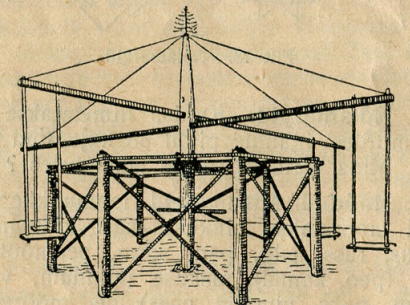
Pilt 35. Panniring

Kas on veel muidki neist lahkuminevaid (joonistada!) Milline neist on vanem? Kes hoolitseb nende valmistamise ja korrashoiu eest? Kas tuntakse aiaga ümbritsetud või laudpõrandaga

varustatud küla-tantsupõrandaid lahtise taeva all? Nimetused?

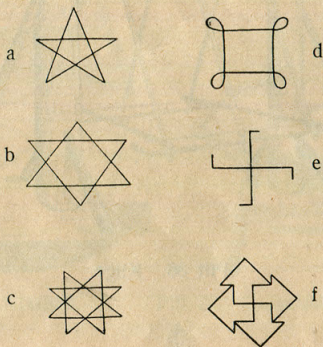
Pilt 36. Kiige.

Pilt 37. Kiige.

35. **Talgud.** Kas tehakse veel töid talgudega ja milliseid? Kas on eritalgud ainult tüdrukutele või ainult poistele?

36. **Peremärgid.** Kas on kombeks lõigata töö- või majandusriistadesse peremärke (majamärke, puumärke), aastaarve või omaniku nimetähti? Joonistada kõik teadaolevad peremärgid ühes nende omaniku (küla, talu, nimi) äratähendamise! Kas lõigatakse omanikumärke loomade kõrvadesse või lindudele? Joonised!

Pilt 38. Nõiamärgid.

37. **Nõiamärgid.** Kuidas nimetatakse kohalikus murdes igaühte pildil 38 kujutatud märkidest? Mida teatakse nende tähendusest?

38. **Mõõdud.** Missuguseid „loomulikke“ mõõtüksusi tarvitatakse pikkuse (käsi, küünar, vaks, kukerus, rüüs, jalg, peo, sõrm, peamõõt jne.), mahu (peo, kamal), raskuse (kandam, vinnam, koorem, peks, viugam, nees) jne. mõõtmiseks? Kuidas arvatakse kellaega varjupikkuse järgi?

II.

LUGUPEETUD ÕPETAJA!

Eesti Rahvaluule Arhiiv palub Teid mõnes sobivas klassis ohverdada ühe tunni lastehirmutiste küsitelule, lastes iga õpilast neljandik-poognalisele lehele tindiga kirjutada oma nime, sünniaasta, koduse aadressi ja kooli kui ka klassi nimetuse. Lapsi tuleks tungivalt hoiatada, et nad ei kirjutaks raamatute järgi, vaid ainult seda, mida nad ise oma kõrvaga kuulnud kas kodus või ligemas ümbruses. Kõikide õpilaste vastused tuleks saata ilma margita E. Rahvaluule Arhiivi nimele E. Rahva Muuseumi Tartu. Arhiiv oleks Teile eriti tänulik veel Teie isiklikude märkuste eest õpilaste vastuste usaldatavuse, suurema või vähema rahvapärasuse, nimede hääldamise jne. eest. Lastele esitatavad küsimused võiksid olla vast umbes järgmised (kuidas neid lastele just esitada, oleneb muidugi nende eest ja arenguastmest, vastavalt millele tuleks küsimusi neile selgitada):

1. Milliste põhjendustega keeldakse väiksemaid lapsi „ära võta seda —“, „ära tee seda —“, „ära mine sinna —“ — mispärast ei tohi teha, võtta, minna?

2. Milliste hirmutistega keeldakse lapsi minemast pimedasse, välja, külma kätte, metsa, vilja, heina, põõsasse, kaevule, oja, jõe jne. veerde, lakka, partele, ahjutaha, rehte, sauna jne.?

3. Millistena neid hirmutisi kujutellakse olemuselt, välimuselt, riietuselt, kõnnakult, häälelt jne.?

4. Mida need hirmutised teevad lastega — viivad ära, uputavad, hammustavad, panevad kotti, löikavad kehaosi, söövad ära jne.?

5. Millised inimhirmutised on tarvitusel, isikunimed (lähemast ümbrusest või kaugemalt), ametmehed, rahvused jne.?

6. Milliste loomadega hirmutatakse lapsi?

7. Milliseid esemeid ja nähteid nimetatakse või näidatakse lastele nende hirmutamiseks — viitsad, piits, pikne, tulekahi, vari, lõngakera, hernehirmutis jne.?

8. Milliste toimingute ja võtetega tehakse teatud hirmutis lastele nähtavaks või kuuldavaks, kas kolistades, kraapides, pahupidi kasukasse pugedes, tuletikku hammaste vahele võttes jne.? Milliseid just hirmutisi sel moel kujutati?

9. Kuidas kutsutakse täisid lastekeeli? kuhu nad lapse viivad? mis nad lapse juustest teevad?

10. Kas seletatakse lastele matuste aegu, et surnu viiakse nüüd kolliauku ehk mummukuku või kuidagi teisiti?

11. Kas tuntakse sõna pusa ja mida see tähendab?

12. Kuhu visatakse lapse (esimene) piimahammas ja mis sel puhul öeldakse?

Arhiiv palub Teid isiklikult võimalust mööda kontrollida eriti üliloomulikkude lastehirmutiste kohalikku häälendamist ja kõiki eritähendusi: kas näit. kol'l või koõn, kas kolumats või kol'umats, kas kol'l või mumm j. t. tähendavad rahvamälus ka veel hunti, karu, suguelundit, kas

veripard tähendab ka vampiiri, kas vilisuu tähendab ka tuulispääd, kas rukkihunt, alapaljakas, viljaneftsi jne. esinevad ka veel viljavaimude tähenduses, kas müha-Jüri, külmavana jne. esinevad ka veel haldjatena jne.? mida tähendab (p)öök, kas esineb mekelmüts, koterpüks? Kas ähvardatakse mõnikord ka taevaisaga, kes viskab kiviga pähe, ja mida selle „kivi“ all mõeldakse? Kuidas öeldakse kohalikus murdes — kas laste (h)irmut(i)s, laste koll, laste pelutus või kuidagi teisiti? Milline verb on tarvitusel — kas last hirmutama, peletama, pellutama, kollitama, konnitama, kotutama või kuidagi teisiti?

Teie häatahtlikule vastutulekule lootes

tänulik

Eesti Rahvaluule Arhiiv.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher due to the paper's texture and the bleed-through effect.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.